Tidskrift för litteratur och återknytning till naturen

Årg. 2 – 2018 – Nr.3 – December

Delta

Delta tillägnas de många träd som huggits ner för att kunna göra denna tidskrift. Vi ber er om förlåtelse och hoppas att texterna och bilderna ändå ligger i linje med ert ljuvliga väsens spirande (texten inspirerad av tidskriften Vargatids liknande ingress).

ISSN: 2003-0282

Omslagsfoto av Titti Spaltro. Från pilgrimsvandringen till Järna hösten 2018

Delta: 1. Fjärde bokstaven i grekiska alfabetet (grekiska är det andra "bildningsspråket" jämte latin)
2. Landområde som har bildats av flodslam (läs poetry slam) och delar en flodmynning
3. Medverka, vara närvarande (på scen, i kulturen, eller för naturen, för djuren och de fattiga och hemlösa. Delta i naturens liv istället för att se sig själv som avskild och stå utanför och förtrycka den)

Redaktion: Lars Larsen, ansvarig utgivare
c/o Titti Spaltro
Ängskärsgt. 4
11529 Stockholm
Naturensbarn(at)yahoo.com

Titti Spaltro, fotograf

Hemsidor: www.klimatpilgrimer.blogg.se (Lars och Tittis gemensamma huvudblogg "Klimatpilgrimer")
www.larslitterara.blogg.se (Lars' litterära blogg "Mot en ny romantik")
www.soul-glimpses.blogspot.se (Tittis blogg "Soul glimpses")

Medverkande i detta nummer (presentationerna författade av Lars):

Per Arne Bodin: Född 1949, är en svensk slavist och författare av flera böcker om den rysk-ortodoxa kyrkan. 2001 blev han professor i slaviska språk med litterär inriktning vid Stockholms universitet. Är numera emeritusprofessor. Forskningsområdet är rysk och polsk litteratur, den ryska litteraturen och den ryska andliga traditionen, litteratur och terrorism samt kyrkoslavisk hymnografi. Är en av de ytterst få i Sverige som skrivit om heliga dårar, och är expert på dem.

Leena Kuisma: Född 1949 i Finland. Bosatt i Sverige sedan 1971. Hum. kand. -examen från Finland, fil. kand. -examen i Sverige, bibliotekarie. Medlem av Föreningen för Sverigefinska Skribenter. Är ofta med på Romantiska Förbundets poesiträffar på Hornstull bibliotek. Gav 1979 ut den finska diktsamlingen ”Kuuntelen sinua maailma” på förlaget Finn-Kirja i Stockholm som publicerar finskspråkig litteratur i Sverige.

Lars Larsen: Född 1984 i Finland, norrman, bor i Stockholm, poet och ekofilosof (dock inte en akademisk sådan) kallas även ”Munken”, själv kallar han sig "Skogsmannen Snigelson” p.g.a. vissa starka band till naturen och djuren, grundlagda bl.a. genom många års hemlöshet som boende i tält, kåta och hydda i Flaten naturreservat och Nackareservatet. Är Titti Spaltros pojkvän. Debuterade som poet 2007 med "Över floden mig" på eget förlag, har också gett ut ett ekoteologiskt verk, "Djurisk teologi. Paradisets återkomst" på Titel förlag 2010.

Emilie Simon: Född 1978 i Frankrike och numera bosatt i New York, är en fransk sångerska och kompositör inom elektronisk musik. Hennes sång ”Frozen world” har varit med i tidigare sammanhang när jag begravt mitt bloggjag tillsvidare.

Titti Spaltro: Född 1965, halvt italiensk och halvt svensk, fotograf, filmare och poet. Bor i Stockholm med Lars Larsen, sin pojkvän. Kom

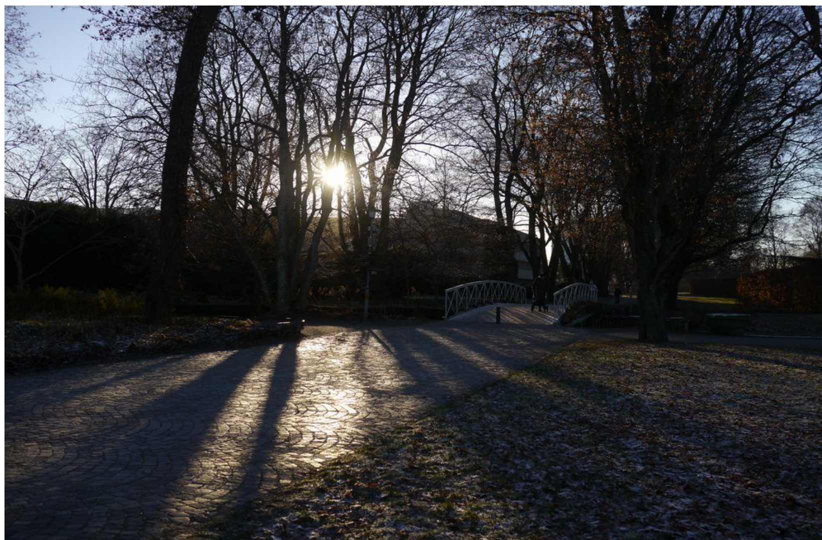
nyligen ut med en diktsamling tillsammans med honom just nu, som heter ”Naturens återkomst”, på Fri Press förlag. Har fotat hemlösa under lång tid, och medverkat i en fotobok, ”Utanför” tillsammans med Mattias Nilsson. Har haft en fotoutställning "kollektivliv" både i Stockholm" (2016) och Åbo (2017), ett femårsprojekt som handlar om vardag och fest i två kollektiv i Åbo. Håller också på med ett filmprojekt om södra Sveriges ekobyar, som hon filmat under en lång vandring till Skåne och tillbaka, tillsammans med Lars.

Maria Suutala: Född 1959 i Finland. Idehistoriker, ekofilosof, kristen ekoteolog, folklivsforskare och poet. Ekofeminististisk pionjär i offentlig-heten i Finland. Har kallats ”Finlands kvinnliga Pentti Linkola” av George Henrik von Wright, även om hennes tänkande skiljer sig mycket från Linkolas, och är utan ekofascism. Filosofie doktor 1990. Är idag docent i idéhistoria vid Uleåborgs universitet och i religionsvetenskap vid Åbo Akademi. Bor med sin man tysken Ernst uppe i svenska Lappland, ute på landsbygden. Har gett ut ett antal böcker i Finland och Sverige, bland andra ”Kvinnor och andra djur” 1997 och ”Lyckliga kor och kloka människor” 2008.

Carl Uhnbom: Veteranpoet boende i Stockholm. Är ofta med på Romantiska Förbundets poesiträffar på Hornstull bibliotek. Har ännu inte gett ut några diktsamlingar, men har förekommit med sin poesi i diverse antologier och tidskrifter. Enligt mig Sveriges bästa nulevande poet, med en romantisk känsla i sina dikter som får en att känna en fläkt från poesins guldåldrar.

Ari Viklund: Luffare, poet och miljöaktivist, lever utanför Systemet, men kan inte luffa längre p.g.a. sin hälsa. Är den människa i Stockholm som jag känner mig mest befryndad med. Demonstrerar och delar ut flygblad varje torsdag mellan 11 och 12 på bron till riksdagshuset när man går från Drottninggatan till Gamla Stan, för urfolken och för miljön och Moder Jord, som han älskar över allt.

Innehåll

(Foto av Titti Spaltro)

Redaktionellt

Käre läsare. Detta är antagligen det sista numret av Delta som kommer ut, och är mitt Testamente till världen innan jag försvinner in i en underjordisk existens på obestämd tid. Det kommer enbart ut i digital form, ty jag blir nu helt hemlös, kommer inte att bo hos Titti längre, och pengarna som en pappersupplaga kostar, behövs på annat håll.

I detta Testamente ingår det bl.a. essäer som förklarar mitt handlande med att försvinna.

Planerna i mitt öppna brev till svenska folket och politikerna gick om intet. Men jag fortsätter vandra, på andra sätt. Jag publicerar dock brevet som det var ursprungligen skrivet.

Won't you open for me
The door to your ice world
To your white desert

I just want to stare
Out over these snowfields
Until we are one again

We belong to the frozen world

When the ice begins to thaw
Becomes the sea
Oh, you will see
How beautiful we can be

Everything is calm
At the end of the planet
In our white desert

The sun kissed the ice
It glistens for me
And we are one again

We belong to the frozen world

When the ice begins to thaw
Becomes the sea
Oh, you will see
How beautiful we can be

(Orden till Èmilie Simons sång ”The frozen world”)

Varma kramar till alla, och hoppas vi ses igen nån gång!

Lars Larsen

(Foto av Titti Spaltro, föreställer Titti Spaltro och Lars Larsen)

Öppet brev om klimatet till det svenska folket och särskilt till politikerna i riksdagen

Stockholm, 25.9.2018

Kära svenska folk, och särskilt politikerna i riksdagen!

Inspirerade av Greta Thunbergs skolstrejk för klimatet, vill jag och min flickvän Titti Spaltro göra en serie klimatpilgrimsvandringar, strejka från civilisationen, för att väcka det svenska folket. Meningen är att vi skall hålla föredrag runt om i Sverige och turnera med vår nya gemensamma diktsamling "Naturens återkomst" (Fri Press förlag 2018).

Mitt huvudbudskap är att vi enbart har en chans att rädda klimatet och miljön om vi avvecklar civilisationen och återgår till en naturlig livsstil på landsbygden. Det kan låta extremt, men det kan mycket väl vara den grymma sanningen, något jag kommit fram till genom många års studier i klimat- och miljöfrågorna. Det är åtskilliga vetenskapsmän som skulle hålla med mig, och vissa är t.o.m. ännu radikalare än jag, såsom miljöprofessorn från Arizonas Universitet i USA, Guy McPherson, som länge turnerat världen runt med budskapet om att det är försent att rädda mänskligheten, den kommer att dö ut p.g.a. skenande klimatförändringar, som inte längre går att stoppa. Jag trodde på honom en tid, men har kommit fram till att vi vet för lite för att kunna avgöra om mänskligheten kan räddas eller ej (vem kan spå vädret på lång sikt, egentligen?), det enda vi kan vara säkra på, är att ju mer vi avvecklar civilisationen, desto mer växer våra chanser att räddas från utrotning. Därför är jag rätt frimodig med mitt budskap. Det kan inte vara så fel att säga att vi måste avveckla civilisationen så mycket vi kan, ty det är ju den som förorsakar klimatförändringarna och miljöförstöringen, de vilda urfolken har inget med detta att göra.

Jag är så desperat att jag inte skulle vilja sluta vandra innan vi avvecklat civilisationen och räddat klimatet, precis som Mildred Lisette Norman

(1908 – 1981), kallad "Peace Pilgrim", gjorde i USA 1953-1981, då hon vandrade omkring i landet i 28 år, fram tills hon dog, vandrade för att det skulle bli fred i världen, och hon ville inte sluta vandra innan det blivit global fred.

Jag är desperat, ty jag tillhör ännu den generation som ska ärva den värld som ni äldre politiker skall lämna efter er när ni dör. Kanske ni inte bryr er så mycket (så verkar det just nu), ni är ju döda när det värsta kommer, men jag är väl bland dem som får ta den värsta skiten (jag är 34 år gammal). Det känns som om mänskligheten mycket väl kan dö ut under min livstid, om vi håller på så som vi nu gör, i decennier efter decennier.

Jag gör denna klimatpilgrimsvandring i känslan att nu har det gått så långt med förstörelsen att vi måste göra ALLT, precis ALLT VI KAN!! Årets extremt varma sommar var droppen som fick bägaren att rinna över för mig, och inse att nu behöver vi ett stort antal naturens väckelsepredikanter som bär ut budskapet om att vi måste omvända oss från naturförstörelsen innan det är för sent, folk på nätet, folk i riksdagen, folk som beger sig ut på vägar och torg.

Men jag skulle inte bara vilja varna för att vi håller på att förstöra klimatet, utan även för att vi snart går in i en ny global finanskris, värre än den 2007-2008, något som kan vara med och leda till civilisationens kollaps, om vi inte frivilligt trappar ner på civilisationen och avvecklar den. Vi måste till sist avstå från den i vilket fall som helst. Och bäst är att göra det frivilligt, innan vi tvingas göra det p.g.a. kollaps.

Vänligen, er bror i Herren Naturen, Lars Larsen

(Foto av Titti Spaltro)

Fåglar

Fåglar flyger på himlen
        hit och dit.
De har inga gränser,
          inga förbud.
Vi människor bygger murar.
Låt fåglarna leda oss
över murarna till
        friheten.

Leena Kuisma

Ljusets sammetsskimmer om morgonen

Ljusets sammetsskimmer om morgonen,
en bortglömd slöjas viskning om samtiden som
kvarlevan av en dröm,
en gåta vars innebörd människan bara kunde
uppfatta i ett tillstånd av sömndrucken undran,
vid den tid då medvetandet steg i rytmer,
lika ljudlöst sakta som solen.
Jag vaknade som en okänd bland främlingar
och såg ljuset teckna bilden av omvärlden som
en gång mästarna i gamla tider då
alla valde mjukare färger för en mera
stillsam bild av verkligheten.
Jag såg frukter vila på fat av blänkande
silver och solen själv glittra i mörkgröna buteljer
vars kvarglömda drycker bara förde tanken
till människans sköra hopp om himlen genom
nattliga besvärjelser,
genom alla de vägar där sinnet förfördes av
sällheten hos en virvlande drömvärld,
och där all längtan blev till en sammetsmjuk
bedövning,
långt bortom tanken.
Ni festade på ett sätt som tycktes lika
Livsbejakande som alla dessa girlander i lyckans alla
färger och ni framskred på en maskerad som
inte tycktes nog för kärlekens alla lekar,
ty fortfarande kunde jag höra suckar från något av rummen intill
där guldarmbanden föll längs
sammetslena armar vars alltför lättsamma längtan bara
dolde tyngden i den vandring som väntade på andra

sidan morgonen.
Det är sant,
Du var som mig,
ett barn av eftermiddagens stillsamma förhoppningar om
en bättre värld längre fram,
men du var fängslad och bar på juveler i glömska av
själens tyngder och någonstans en sprucken längtan
till den tid då ljudet av fäktande silver bildade
rytmen i den fallna sällhetens egen melodi.
Så talade en gång ljudlösa skuggors lekar en
kväll då månen var ensamt vittne till en sanning lika säll
som skönheten själv.

Carl Uhnbom

"Sanningen är en, men den är bruten till tusentals bilder genom spillran av en omvänd spegel. Detta är den glömda kärlekens eget mysterium."

(Carl Uhnbom)

Vid Suomunjärvi

Näckrosorna blommar i viken,
vit sand, bara för dig och mig
Min fågel vilar i eftermiddagens glöd,
är blid emot mig:
jag går fram till den, gömmer mitt anlete
i dess välluktande fjädrar
En stund är vi ett
Den gamle tallen öppnar sig i värmen,
som om himlen ljöd i min själ och
ödemarkens honungssmak strömmade,
helade mig,

rödstjärten visslar i trädkronorna
när jag omfamnar Dig, du som bärgats genom hundra åskväder
med bara fötter smakar jag på
den gråa renlavens berättelser

Maria Suutala (övers. från finskan av Lars Larsen)

När solen vilar i sitt bo

När solens vagnar inte åker
över klipporna
men solen vilar i sitt bo
är jag lycklig över de frostiga träden

Jag tänker på sommaren,
när på sluttningen som skyddar mot
de sydliga stormarna,
en örn satt, som såg in i mig
så att allt i mig darrade,
darrade och ropade av kärlek till detta land,
till detta hav
Från det öppna havet störtade vågorna över mig

Maria Suutala (övers. från finskan av Lars Larsen)

Kära du - kära jag

Se tillbaka en stund
till en eld och en grotta
I en gryningens tid
innan själfull blev död

Vårt sinne och känsla
då fanns levande liv
Nu helt tystade källa
denna brusande vild

Kunskap förvilla vår syn
gnistan bedövas i grund
Sök höra den stämma
sjung en djupare ton

Lyssna noga och först
sedan andas i takt
Där finns alla och envar
hör ihop som ett ett

Ikapp är vår framtid
tålmodig väntande oss
Kära jord kära moder
nu bidar vår stund

Ur brand och i smärta
måste dö för att födas
Det fröet det gror och
till grodd är bestämt

Ari Viklund

Blomman är atomen vecklad ut så vi kan se atomens inre paradis

Blomman är en atom som vecklar ut sig så att vi kan se atomens inre paradis. Blomman är, i all sin ringhet, en nyckel till att förstå tillvaron (en tolkningsnyckel, precis som Jesu försoningsdöd enligt den kristna myten är en tolkningsnyckel till hela kosmos). En av de viktigaste tolknings-

nycklarna, kanske? I den ser vi att naturen är paradisisk. Alltid när vi lämnar naturen i fred, utan att skända den, kommer det till sist skogar, ängar och till sist blommor på det. Det är som om naturen absolut vill bli blommor, blommor är dess yttersta konsekvens.

Kan du föreställa dig en blomma komma till helvetet efter dess död? Eller dess själ sluta existera, förintas totalt? Den är för paradisisk för sånt. Det går stick i stäv mot dess ljuvliga väsen, som liksom är en överjordisk skönhet, som tillhör "andevärlden". Den är motsatsen till helvete och förintelse, den är det rena paradiset.

Hav tröst, o människa, även du är en blomma, även du är innerst inne samma slags atom som vecklar ut sig i blomman.

Lars Larsen

(Foto av Titti Spaltro)

Sammanfattning av min tanatologi (lära/filosofi om döden)

(Det här är fria spekulationer, vi kan egentligen inte veta vad som kommer efter döden, men detta är en sammanfattning av allt jag tänkt kring döden)

Döden är den Stora Förvandlingen, då vi ska bege os ut i det ickemänskliga, och bli något ickemänskligt, och det enda sättet att förbereda sig för detta äventyrens äventyr, är att redan under tiden som människa leva sig in i detta ickemänskliga liv, genom kärleken och medkänslan, så att man får kontakt med det som förenar allt levande, det vi alla har gemensamt, med livskällan, det vi har starkast som foster och spädbarn. Detta sker bara genom moralisk förvandling, genom att samvetet väcks och man börjar på den andliga resa som helgonen och mystikerna talar om, mot förening med "Gud", jagets död och nyfödelse (Gamle Adams död och Nye Adams födelse), avståendet från "världen", Babylon, civilisationssystemet, från makt och rikedom, och uppgåendet i tjänandet av Livet och alla levande varelser, istället för herradöme.

Gör vi detta, är vi bäst förberedda för det ickemänskliga, för uppgåendet i det som förenar oss med atomen, bakterien och hunden. Gör vi det inte, går vi antagligen genom en katharsis, en rening, en skärseld, i dödsstunden och strax efter döden. Överraskningen blir då större, och risken för djup andlig förvirring, något som liknar det som går under namnet "psykoser", blir större. Bäst att gå igenom detta medan man ännu lever, och beta av det lite i taget (alla civiliserade blir andligt förvirrade ibland, många är det jämt, tänk på bisnismän), än att måsta ta allt på en gång i dödsstunden och strax efter döden. "Psykoserna" kan bli helvetiska i värsta fall, vilket är dokumenterat inom nära döden-upplevelse-forskningen, men det bör man veta, att helvetespsykoser (som underligt nog gett upphov till helvetes-dogmer bland religiösa fundamentalister) alltid går över, ty tron på evig fördömelse har inte uppstått av att man läst i Naturens bok, dvs. i Verklighetens natur, utan de är alltid rena fantasifoster, "psykoser", och kommer ofta av en feltolkning av heliga skrifter som bibeln. Helvetet kan inte vara evigt, ty andevärlden är, och kommer alltid att vara bunden till

materien, vara en Naturens andevärld, och eviga straff förekommer inte i naturen, där går all plåga över, om inte förr, så i döden.

Men den verkliga hemligheten till vad som kommer efter döden, är materiens godhet, materiens paradisiskhet, eftersom andevärlden är materiens andevärld, och kommer alltid att förbli detta. Den som har upplevt materien som något fundamentalt gott, trots alla sjukdomar och skador och sår, hon kommer att ha en djup trygghet när hon ska passera dödsfloden. Jag har fått blicka in i materiens väsen, genom ett liv som vildman och skogsman, genom att dyka in i naturens verklighet, och jag har kommit tillbaka från den resan med goda nyheter; naturen och materien är vårt rätta och sanna hem, ett hem som kan kallas Eden med rätta, ett ställe där man vill leva i evighet, där den ljusa evigheten är en ljuvlig självklarhet och det eviga helvetet en avlägsen absurditet. Denna känsla bekräftas också av vilda urfolks upplevelser av naturen och naturens andevärld.

Konklusionen är alltså att vägen till Eden går inte genom att befria sig från materien, som gnostikerna ville, utan genom att gå in i den, finna dess sanna väsen och älska dess ljuvlighet som sitt rätta hem. Som foster och spädbarn är vi närmast materien, mest naturbarn under hela vårt liv, och så sant sade Jesus att ”Sannerligen, om ni inte omvänder er och blir som barnen kommer ni aldrig in i himmelriket" (Matt. 18:1-5). Vår katharsis på dödsbädden, om vi inte levt nära materien/naturen under vår livstid, blir att livet efter döden kräver ett sådant barnasinne, att vi känner oss för vuxna för det nya livet, det ligger nämligen i den verklighet där atomer, bakterier och hundar lever, nere på bottnen av allt, på hierarkiernas botten, och foster och spädbarn är de som lever just där.

Den katolske filosofen och paleontologen Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955) sade så vackert i sin bok "Mässa för all jorden" ("La Messe sur de Monde", 1923) följande: *”Den som lidelsefullt har älskat Kristus dold i de krafter som får Jorden att tillväxa, honom kommer jorden att*

som en mor lyfta i sina väldiga armar, och hon kommer att låta honom skåda Guds ansikte."

Lars Larsen

(Foto av Titti Spaltro)

”Lyrical Ballads" och Romantikens genombrott

(Titti Spaltros föredrag på Kungsholmens Bibliotek den 11 november 2018)

Lyrical Ballads publicerades först 1798 anonymt av William Wordsworth och Samuel Taylor Coleridge och sen 1800 med ett förord av William Wordsworth som ville förklara hans teorier angående poesin och vad syftet med balladerna var… vilket var att skriva en ny sorts poesi och med ett nytt språk som revolt mot 1700- talets litteratur och poesi som var full av svår metrik, och med ett konstgjort och artificiellt språk…han ville skriva en enklare poesi som skulle kunna förstås av alla, även den enkla bonden…

De var inspirerade av Franska och Amerikanska revolutionen och protesterade mot industrialismens uppkomst. Därför började han med att beskriva vardagliga händelser och människor i sina dikter men även med fokus på det udda och de utslagna… han ville göra vardagliga händelser intressanta och genom det beskriva människans sanna väsen. Han sade att Poesi är naturen och människan i enhet med varandra. Därför valde han att skildra det enkla lantlivet i småbyar och på landsbygden, där han ansåg att människans känslor och hjärtats passioner kom till sitt rätta jordmån och kunde sen blomstra till sin fulländning därför att den var fri och inte bunden av samhällets begränsningar utan nära och förbunden med naturen, där de bästa förutsättningar finns för att de skulle kunna kommuniceras och uttryckas på ett naturligt och enkelt sätt.

L. B är en av de viktigaste diktsamlingar i den engelska litteraturen och har statusen att vara som ett ”Manifest” för den Romantiska rörelsen och innehåller således de viktigaste principerna för denna litterära rörelse. En av den viktigaste frågorna som W. ställer är: ”Vem är poeten …?” Och han svarar själv att det är ”en man som talar till andra män ”Han är den mest lämpade att överföra Naturens budskap till andra män genom enkla ord”. Poeten är inte annorlunda än andra men han är väldigt

kommunikativ. Självt såg han sig som en som talar hellre än att skriva. Han valde som subjekt den enkla människan eftersom alla har förmågan att känna starkt och svara mot den värld som omger oss, inte bara de borgliga. Han fick mycket kritik för att ha använt den enkla människan som subjekt för sina dikter och att ha tagit avstånd från 1700- talets konstgjorda och pompösa språk för att istället börja skriva med ”ett äkta och mänskligt språk ” genom att skriva så vardagligt språk han kunde.

Vidare sa han i detta kända citat som väl sammanfattar Romantiken att ”All god poesi är ett naturligt flöde av starka känslor”. Poesi är inte att härma gamla klassiska författare…”Det är det som man känner inom sig” sa han.

”Poesi är det spontana flödet av starka känslor vars ursprung är när känslan begrundas i stillhet”. Minnet sätter sen igång den kreativa processen med hjälp av fantasin där dikten skapas genom relationen mellan poeten och hans minnen … En annan viktig teori av Wordsworth är att bra dikter är skapade av en man som med sin ovanliga känslighet begrundat djupt det han ska skriva om…

Dessa teorier blev som en milstolpe för den förändring som förändrade litteraturen för alltid…

Samuel T. Coleridge beskriver vidare i ”Biografia literaria ” den kreativa processen som L.B skrevs i och som hade två huvudriktningar: för hans del ville han skildra den andliga och transcendentala dimensionen och det enkla livet medan Wordsworth skildrade lantlivets överlägsna liv.

”Ett gott omdöme är det poetiska geniets stomme, fantiserande är dess drapering, rörelse dess liv och den skapande fantasins själ som finns överallt och i var och en och formar allt till en behaglig och intelligent helhet ” skrev han.

Wordsworths sinne hittade sina motiv i naturens landskap och landsbygden men fascinerades även av de udda och utstötta…

Båda poeterna hade tillsammans även funderat på diktens viktiga syfte som var att kunna förstås av läsaren och att kunna skapa intresse genom fantasins oändliga och färggranna landskap…

Så vad handlar L. B om …?

Dess viktigaste tema är Naturens påverkan på människan och Wordsworth utforskar det socialt och biografiskt och ”Naturens återkomst”, d. v. s att människan bör återgå att leva nära naturen på ett äkta och oskuldsfullt sätt, så att hon kan läka från det korrupta sätt man lever i civilisationen… Han talade om ”The healing and revelatory power of Nature” (Naturens läkande och uppenbarande krafter).

Han trodde att Naturen och människan var gjorda för varandra och att människans sinne var en naturlig spegel för naturens vackraste och mest intressanta egenskaper. Så poetens språk, bör vara enkelt så att det kan beskriva och integrera all dess skönhet och förgängliga former.

Men Wordsworth trodde att Naturen har en självständig styrka medan Coleridge prisade en livsgnista/ande som ger liv/styrka åt både människan och Naturen. Själva förordet till L.B. blev längre i den tredje upplagan 1802 då man också lade till många fler dikter. Ws. dikter kan delas i två delar: i den ena betraktar han sitt sinne, och sedan genom mänsklighetens sinne ”The mind of man ” och i den andra vilken påverkan möten med andra människor hade på honom och hans sinne.

Lyrical Ballads har ett syfte : att ge lust men inte en ytlig lust utan en lust av djupare moralisk sort … nämligen att kommunicera den viktigaste naturlagen om vem människan är i sin essens som känslig varelse med sina bästa förutsättningar…

W. var en romantisk poet och såg främst det goda i människan, även bland lidande. Hos vanliga människor, menade han, finns ett direkt och

okonstlat språk som hjälpte honom att beskriva känslor och beröra andras hjärta med sina dikter. Han menade vidare att poesi är en källa till enhet i en värld full av fragmentering och separation och kan därför åstadkomma en av romantikens viktigaste uppgifter- att ena.

Så vad är en romantiker…?

Det är en människa som sätter känslan framför förnuftet… men W. satte inte känslan i motsats till tankar och erfarenheter utan såg den som en flod som vällde genom tankarnas och erfarenheternas kanaler och satte dem i rörelse.

Under W. s och Coleridges tid utvecklades en ny skola för skrivande som hade dessa egenskaper: De föredrog poetisk förnyelse framför tradition. De trodde att skapandet av dikter skulle vara naturligt och spontant … De satte fokus på naturliga landskap och hur de påverkade poetens sinnesrörelser… De ville skildra ”självet” och de ”utstötta”. De trodde på människans oändliga potential och aspirationer vars misslyckande kunde ses lika lyckad som hennes framgångar.

De romantiska poeterna ville göra slut på det konstlade och bombastiska i den föregående tidens verskonst och välja vardagligare ämnen… Poeten slutade att vara litterär och blev konstnär. Detta står då i bjärt kontrast till de idéer som Neoklassikerna hade… det vill säga: De vördade traditionerna och var misstänksamma mot all innovation och förnyelse. De trodde att litteraturen som konstart bara kunde fulländas genom studier och praktik. De trodde att poesin skulle sättas upp som en spegel gentemot Naturen och ge instruktioner och estetiskt njutning. De satte fokus på mänskliga händelser. De trodde på människans begränsade potential som måste försonas med sin plats i den lantliga hierarkin och böja sig för Guds vishet och auktoritet.

Sist skulle jag vilja berätta, innan jag läser två dikter ur ”Lyrical Ballads”, hur jag själv kom i kontakt med Romantiken och fick ”lust” att läsa om de romantiska Poeterna…

Jo, jag såg en film som gjorde stor intryck på mig; ”Bright star ” som handlar om poeten John Keats och hans liv och passionerade kärlekshistoria med grannflickan Fanny (omöjlig kärlek) jag blev förälskad i John Keats och läste både hans dikter och biografier… och inte långt efter började jag själv att skriva i romantisk anda och anser mig själv som en ”obotlig romantiker”, i positiv mening förstås…

De två dikter som jag har valt att läsa ur L. B är ” Kubla Khan” av Coleridge och ”The solitary Reaper ” av Wordsworth. Kubla Khan är en dröm eller vision som Coleridge hade när han slumrade till efter att ha tagit opium och efter att ha läst en bok om den mongoliska kungen ”Kubla

Khan”(son av Genghis khan) på 1200- talet som hade byggt ett underbart palats som kallades ”Xanadu” med en vacker trädgård, där en mystisk flod Alph rann igenom från de närliggande bergsluttningarna. Det är en konstig och enigmatisk dikt full av symboliska bilder och parallella handlingar. Den vill främst beskriva den skapande processen och samarbetet mellan det medvetna och undermedvetna när man skapar. När inspirationen är för stark kan det i värsta fall driva poeten till galenskap. En annan tolkning av dikten är att den beskriver Coleridges själslandskap. Och poeten som i sitt idealiska tillstånd av full kreativitet, är nästan gudalik. Dikter som denna är mycket svåra att greppa just p. g. a symbolernas mystiska språk och bilder…Deras styrka går inte alltid att tyda eller förklaras.

Den andra dikten ”The Solitary Reaper” handlar om en ensam flicka som skördar vete samtidigt som hon sjunger en jättevacker sång som liknar näktergalens. Poeten förstår inte hennes språk men försöker ändå ana vad sången kan handla om genom fantasin… men det viktiga blir ändå de känslor som poeten förnimmer vid detta möte och att musiken stannar kvar i hans hjärta långt efter att musiken har slutat…

Källor :

(1) Lyrical Ballads & other Poems .Wordswoth &Coleridege. Wordsworth poetry Library.
(2)Coleridge Wordsworth och deras epok. Och drog likt drömmar bort. Urval och presentation av Gunnar Harding.
(3)Lyrical Ballads . English Oxford literature.
(4) Lyrical Ballads : A revolution in Poetry. James Chandler lectures about problems in reading old poets. (Documentary).
(5) Lyrical ballads ur Encyclopedia.com
(6) Kubla Khan : Analisis ur Shmoop.
(7) Förord av Lyrical ballads på Italienska ur Mondolibri .it
(8) Pandaemonion (2000) A film about Wordsworth & Coleridge directed by Julian Temple.
(9) Biografia literaria . Samuel Taylor Coleridge 1817.

Titti Spaltro

(Foto av Titti Spaltro)

(Foto av Titti Spaltro)

Dårskapen i Kristus

Av Per Arne Bodin

Dårskapen i Kristus utgör en extrem och mycket speciell form av ortodoxt kristen askes som särskilt utvecklats i det gamla Ryssland, men med rötter i Bysans. Det är fråga om en frivillig dårskap som en kristen tar på sig inför Gud, på samma sätt som kyskhet, tigande, eremittillvaro eller andra klosterlöften. Han ikläder sig en mask som till det yttre helt liknar psykisk sjukdom. Det teologiska försvaret och den bibliska förankringen till ett sådant uppträdande är bland annat Pauli ord i Första Korintierbrevet; ”Vi äro dårar för Kristi skull.” För tvivlarna, de utanförstående, är alltid kristendomen en dårskap, men här är denna bringad till sin yttersta konsekvens, till en bokstavlig tolkning av bibelordet. Liksom vad gäller

andra former av askes ägnade sig både män och kvinnor åt dårskap i Kristus.

Det är skeptikerna som har gett företeelsen dess namn. På grekiska kallas dessa dårar ”salos” som ungefär betyder ”en vrickad person” och ryskans ”jurodivyj” har den ursprungliga meningen, ”degenererad”, ”missfoster”. Den folkliga beteckningen är däremot ”Guds människor” eller ”de välsignade”, och redan här i benämningen på dem finns två helt olika sätt att se på företeelsen.

Till skillnad från vanliga munkar tog dåren i Kristus inte på sig en svart kåpa när han avlagt sitt löfte, utan tvärt om klädde han sig naken, förutom kanske en skjorta och ett höftskynke. Han gick naken i all den kyrkliga och världsliga påkläddhet som karaktäriserade medeltiden. Ett alternativ till nakenheten, som särskilt utnyttjades av kvinnliga dårar, var att klä sig färggrant, uppseendeväckande, anstötligt. Dåren i Kristus gick nästan alltid barfota, något som också blivit hans emblem – de nakna fötterna i snön skrämde och fascinerade ryssarnas medvetande i hundratals år; en annan möjlighet var att dåren i Kristus hade sko på ena foten och andra foten bar. Han rakade och klippte sig aldrig och tvättade sig principiellt inte.

I motsats till vanliga munkar isolerade sig dårarna i Kristus inte utan uppträdde framför allt i städerna, på torget, på kyrktrappan, på gästabudet, på krogen, till och med på horhuset; alla platser som var omöjliga att vistas på för en vanlig munk, där dök dåren upp, väckte uppmärksamhet och anstöt. Folksamlingen och inte det muromgärdade klosterområdet var hans verksamhetsfält. Hans uppdrag var särskilt viktigt eftersom han alltid fanns till hands, han var i allas åsyn och uppträdde inte bara som hjälpare för de redan fromma som besökte klostren och kyrkorna. Det var också ett extra svårt munklöfte eftersom den som avlagt det inte hade de andra klosterbröderna som stödde honom och inte klostermuren som skyddade honom mot olika frestelser.

På de offentliga platserna provocerade de heliga dårarna inte bara genom sitt utseende som väckte anstöt och vämjelse, utan också genom sitt uppträdande och sitt tal. De spelade upp en sällsam enmansteater, där de själva både var skådespelare och regissörer av de omkringstående åskådarna. Deras tal bestod av liknelser, gåtor, dunkla yttranden och osammanhängande fraser. Många av dårarna yttrade mestadels bara ett oartikulerat ”a-a-a-” eller använde småbarnsspråk. Ett mycket egendomligt fenomen var deras eko-tal, det vill säga de upprepade exakt den fråga eller det yttrande som riktades till dem. Frågan ”Var har du varit, dåre?”, besvarades av dem med samma fråga: ”Var har du varit, dåre?”

Men dårarna var oftast inte särskilt talträngda utan kommunicerade framför allt genom sitt tigande och sina gester. Dåren uppträdde allmänt asocialt och provokativt, och särskilt vände han sig i sitt uppträdande mot rikedom, köpenskap, oginhet och snålhet. Han stal saker från torghandlarna och slängde omkring deras varor. Men dessa handlingar var liksom hans tal bara dårskap till det yttre, ty egentligen hade alla hans gester en förborgad, djup mening som bara den rättfärdige och den med öppet hjärta förstod, medan syndaren och den som inte ville förstå uppfattade dem som vansinnesdåd. Så såg i alla fall bysantinarna och de gamla ryssarna på denna företeelse. De goda och fromma människorna ärade dåren, medan de tanklösa och de syndiga misshandlade och hånade honom – provocerade till det av honom själv.

Den helige Simeon, som levde på femhundratalet i Bysans, släpade en död hund efter sig i ett rep i flera dagar. Detta skall tolkas som en gest av yttersta ödmjukhet, att han ville visa att han egentligen inte var bättre än ett djur. Dårarna i Kristus jämförde sig ofta med hundar och nästan alltid till dessas fördel. Ett annat exempel; Vasilij den salige, en av Rysslands mest älskade dårar, hällde ut en bägare vin som Ivan den förskräcklige bjudit honom. Det var en gest som anspelade på Uppenbarelsebokens vredesskålar och bådade Guds straffdom över den orättfärdige tsaren. En dåre drack vatten i vattenpölarna på torget och det var en gest som förebrådde folket i staden som inte gav de fattiga att äta och dricka. Ännu

en annan dåre kastade sten på de frommas hus, men grät när han gick förbi syndarnas hus. Det gjorde han därför att han för sitt inre såg syndarnas kommande öde medan han genom stenkastning ville hindra demonerna som försökte ta sig in till de rättfärdiga.

Två dårar i Novgorod – den ena på Sofiasidan och den andre på handelssidan – möttes på bron över floden Volchov och grälade och bråkade. De visade därigenom i en skrattspegel upp stridigheterna mellan fursten och borgarna i staden. Ekotalet var på samma sätt ett försök att visa fram en spegel som reflekterade människornas synder och brister. Absurditeten i deras yttranden framträdde när de fick dem upprepade för sig av dåren. Men ibland går till och med dårarnas levnadstecknare, hagiograferna, bet på att tolka den dolda meningen i vissa handlingar och yttranden, och de kommer för alltid att förbli otydda tecken.

I dårens uppträdande finns den urgamla tanken att människorna kan vinna en högre kunskap genom att försöka gissa gåtor, med den skillnaden att det hos dårarna alltid är fråga om sakrala gåtor. Det finns också i dårens uppträdande en jordnärhet och en humor, som annars är ovanlig att möta inom den medeltida östkyrkan. Det är meningen att man skall skratta åt dåren, men det är inte ett hånskratt, som syndaren uppger, utan ett förståelsens och igenkännandets skratt, det är det ljusa skratt som Gogol drömde om skulle ha makt att förändra samhället och världen.

Varje gest dåren gör, varje replik han yttrar är ett tecken som måste tolkas av de omkringstående som också själva ingår i hans gudomliga charader och som han provocerar till vissa handlingar. För syndaren och för den som inte vill öppna sin själ är hans gester antingen ett oförståeligt språk eller en rad chockerande och omoraliska yttranden, medan den fromme kan förstå hans språk och dess budskap för människornas frälsning. Här finns en av paradoxerna i dårskapens ideologi. Dårens nakenhet är för syndaren ett tecken på något skamligt, oanständigt, medan det för den fromme är ett tecken på himmelsk renhet, en påminnelse om Kristi nakenhet på korset.

Trots att dåren i Kristus lever mitt ibland andra människor är han nästan alltid fullständigt ensam. När han blir dåre bryter han alla förbindelser med släkt och vänner och endast sällan har han någon förtrogen. Munklöftet avger han direkt för Gud och bara i undantagsfall berättar han om det för någon annan munk eller präst. Dårarna har vanligtvis inte heller någon kontakt med varandra, och att han dessutom inför människorna alltid bär sin dårmask gör hans isolering nästan fullständig. Han spelar upp sin enmansteater, där rampen inte utgörs av slutet på scenens brädgolv utan av hans egen isolering och främlingskap inför människorna omkring sig.

En av de mest populära helgonlegenderna i det medeltida Europa illustrerar denna självpåtagna isolering, även om huvudpersonerna inte är en dåre i Kristus utan bara ett helgon som står nära detta ideal. Alexij är en rik romersk yngling som gifter sig med en dygdig och vacker jungfru. På själva bröllopsnatten bestämmer han sig för att överge sitt hittillsvarande liv, han ger sig av på vandringar och kommer först flera år senare tillbaka till sin stad, klädd i trasor, sårig och smutsig. Ingen känner längre igen honom utan han lever på trappan till sitt forna hus, där hans sörjande hustru varje dag väntar på hans återkomst. Först sedan han dött avslöjas hans identitet.

I dårskapens ideologi finns inte bara ett avståndstagande från den världsliga kulturen, utan också från en intellektualisering och dogmatisering av det kristna budskapet. Dårskapen i Kristus bekänner en avskalad kristendom, en kristendom från nollnivån, där bara liv och död, godhet och ondska, kärlek och hat finns, utan civilisationens polityr och mask. Ibland kan dårideologin också leda till en fientlighet mot exakt kunskap överhuvud taget. Flera av dårarna var högt bildade teologer, men i och med att de tog på sig dårskapen, slutade de att läsa böcker och resonera intellektuellt. Deras funktion var istället att protestera och skaka om, väcka känslor, och ge ett nytt perspektiv på människans existentiella frågor.

Dårarna uppfattades i det gamla Ryssland som straffrättsligt immuna. De kunde göra vad de ville och säga vad de ville utan att hamna i fängelse. De hånade och gisslade alla i samhället för deras synder alltifrån tsaren till de enkla köpmännen och hantverkarna. Dåren spelade rollen av olik-tänkande, en enmansopposition i det ytterst auktoritära ryska samhället, stödd av folket och fruktad av härskarna. Historierna om hur olika dårar tillrättavisat den ondaste av dem alla, Ivan den förskräcklige, är särskilt många. Jag har redan nämnt en, och det finns många andra, bland annat följande: En dag befinner sig tsaren i staden Pskov i västra Ryssland där han planerar att liksom i många andra ryska städer företa en massaker på sina förmenta motståndare. En dåre kommer då fram och räcker honom ett stycke rått kött när han just har anlänt till staden, och tsaren förvånar sig över en sådan handling, då det just då var fastetid och förbjudet att äta annat än grönsaker. Gesten skall tolkas så att tsaren gör något mycket värre än att bryta fasteregler genom att förgripa sig på människokött och döda oskyldiga människor. Tsaren förstår tecknet och lämnar staden utan att ha skadat eller dödat någon och dåren i Kristus räddar på så sätt staden. Dåren blir som tack för sin hjälp efter sin död begravd inne i katedralen, och Pskov-borna bevarar än i dag hans minne.

Om någon dåre i Kristus blev alltför farlig för tsaren och bojarerna genom sitt sanningssägande tvingades man låta arrestera honom i hemlighet för att det inte skulle väcka folkligt missnöje och protest.

I kyrkan gick dårarna bara för att störa gudstjänsten, skrika, orsaka tumult, kasta saker. Dårens beteende i kyrkan liksom på torget var ett anti-beteende, det var alltså fråga om ett slags sakralt karnevalsuppträdande: vedertagna normer ställdes fullständigt på ända. Dåren bad heller aldrig – så att någon kunde se det – han chockerade genom att låtsas äta kött i fastan, och han hädade.

I detta karnevalsuppträdande ingår också tanken att dåren uppträder som tsar eller biskop, att han lägger sig till med något världsligt eller kyrkligt härskarattribut omformat till en hånfull gest. Det blir en motsvarighet till kungen för en dag i västerlandets karnevalsupptåg. En dåre höll i sin hand

tre eldgafflar, vilket förhånar biskopsgudstjänsten, där biskopen vid olika moment välsignar församlingen med en speciell ljusstake, kallad trikirion, med tre ljus. Här får sig både biskopen och hans församling en tankeställare, kanske finns det något diaboliskt bakom biskopens till det yttre fromma uppträdande. En annan rysk dåre gick alltid med en metallhuva på huvudet, vilket man kan uppfatta som en hånfull imitation av kejsarkronan. Han förlöjligade härskarna, deras titlar och deras ceremonier, som riskerade att bli ett tomt skådespel och inte den ikon av himmelriket som meningen var.

I deras uppträdande i kyrkan finns samma fördolda sakrala kod som i deras agerande på torget, en kod som måste uttolkas. Här finns också – liksom överhuvudtaget i deras uppträdande – ett suveränt förakt för den mänskliga moralen och den mänskliga etikettens regler. Guds moral och ett heligt handlingssätt är inte liktydigt med vad människorna föreskriver, menar dårarna och dårskapens ideologi. I det oerhört lagbundna bysantinska och gammalryska samhället stod de för friheten och anarkins princip. Den mycket fasta ordningen krävde denna oordning, denna anarki, för att inte bli stelhet. De försökte väcka upp och skaka om människorna, dåren grät och skrattade, och om han undantagsvis bad till Gud offentligt, gjorde han det med egna ord och använde sig inte av de böner som kyrkan föreskrev.

Men dårskapen är också – och kanske framför allt – ett försök att efterlikna Kristus. För dåren och för hans fromma åskådare är de hugg och slag han tilldelas av de dåraktiga människorna en efterliknelse av de hugg och slag som Kristus utsattes för. Dårens ödmjukhet är den ödmjukhet är den ödmjukhet Kristus gav prov på. Likheten med Kristus återkommer ständigt i deras levnadsbeskrivningar. En dåre säger när han blir slagen: ”Förlåt dem, ty de veta icke vad de göra”; flera av dårarna hade förmåga att gå på vattnet. I dårskapens ideologi finns den kristna tanken att en människas yttersta bekännelse av sin tro inte sker genom hennes ord utan genom hennes offer, genom hennes lidande och givande av sitt eget liv.

För de troende människorna var dåren en levande Kristusikon, i honom fanns den förening mellan det himmelska och det jordiska som de ständigt sökte efter. I denna mänskliga ikon uttrycks kenosistanken: Gud som avstår från sin allmakt, som förnedrar och förödmjukar sig för människornas frälsning, styrkan som handlar genom svagheten.

Genom dårskapen bekämpar också den som tagit på sig detta munklöfte en av dödssynderna, nämligen högmodet och skenheligheten. Istället för att visa fram sin fromhet som många munkar och andra kristna har för vana att göra, försöker dåren tvärtom dölja sin fromhet. Han ber bara om nätterna när ingen ser honom, han följer fastorna i hemlighet, men gör inför folket sken av att äta kött och dricka sig berusad. När han ger någon tiggare en allmosa som han själv fått, kastar han den på marken och springer därifrån för att människorna inte skall uppfatta honom som givmild och för att han själv inte skall yvas över deras tacksamhet. Här möter vi åter dårens suveräna förakt för människornas dom.

När en dåre anklagades för något brott eller någon synd protesterade han inte. I flera legender berättas det om hur dårar falskeligen anklagades för att vara fäder till oäkta barn, en naturlig anklagelse med tanke på de miljöer där de vistades, men de försvarade sig aldrig; deras oskuld framkom istället på övernaturlig väg.

I det medeltida klassamhället stod dårideologin för en form av jämlikhet. I ett jordiskt perspektiv var alla lika för dåren, han brydde sig inte om ifall han gisslade tsaren eller en enkel köpman. Olikheten inträdde istället efter döden, när fåren skulle skiljas från getterna, de rättfärdiga från syndarna.

Ett av dårens viktigaste medel att väcka uppmärksamhet var genom att inge vämjelse: genom sin fulhet, genom sin lukt, genom sina matvanor. Det äckel människorna kände inför hans uppenbarelse var en spegling av det äckel han kände inför den synd och den orättfärdighet som han genom sin klarsynthet såg runt omkring sig. Det är också ett antibeteende inför den ortodoxa kyrkans skönhetsdyrkan, dess upptagenhet av gudstjänstens estetiska sida: den vackra arkitekturen, ikonerna, sången, skrudarna.

Dårens uppträdande blir en påminnelse om den jordiska skönhetens begränsningar, ett ifrågasättande av dess egenvärde. Dåren står istället för en inre skönhet. Han behövdes för att upprätta en balans mellan dessa två uppfattningar av det sköna i den ortodoxa kyrkan.

Dårskapen är också en krigslist från dårens sida för att så att säga besegra djävulen på hemmaplan. Han uppträder på samma ställe som djävulen och antar ett till det yttre syndigt beteende för att lura honom, kunna kämpa emot honom och rädda de människor som befinner sig på dessa syndiga platser. Han är Guds infiltratör på djävulens domäner.

Hur kunde man då skilja mellan en vanlig psykiskt sjuk eller störd person och en dåre i Kristus? I själva verket var det omöjligt eftersom det ju ingick i förutsättningarna att dåren i Kristus uppträdde exakt på samma sätt som en psykiskt sjuk person. Om någon skulle komma på honom med att vara själsligt fullt frisk och bara spela dåre, skulle han genast lämna staden och bege sig någon annanstans där han åter skulle försöka övertyga sin omgivning om att han var sinnessjuk. Man kunde alltså aldrig vara säker på vem man hade framför sig, en sjuk person eller en helig man, eller kanske båda delarna, och denna ambivalens är ytterst central för dårideologin.

Det uppträdde för övrigt en grupp människor som av olika egennyttiga skäl – kanske för att undvika straff, de saliga var ju straffrättsligt immuna – ville framstå som dårar i Kristus, som spelade dårar, alltså ett dubbelt spel. Till och med Ivan den förskräcklige uppträdde som dåre, men då naturligtvis inte för att kritisera och förhåna härskaridealet, utan fastmer för att förhåna dåridealet. Ivan den förskräcklige spelade alltså dåre i Kristus för att göra sig löjlig över dåridealet, medan dåren å sin sida spelade härskare för att förhåna härskaridealet. Man tänkte sig också i det gamla Ryssland att det fanns människor som egentligen var dårar men som lyckades göra sken av att de var kloka. Det rådde alltså en fullständig ambivalens om klokhetens och dårskapens gränser i det moskovitiska riket.

Det fanns också inom den ortodoxa världen liksom i samtidens Västeuropa en uppfattning om de psykiskt sjuka som djävulsbesatta, men man kunde aldrig vara helt säker på hur det egentligen stod till. Det uppkom en osäkerhet om vad som var klokt eller dåraktigt beteende, vilket ledde till vad vi skulle uppfatta som en gränslöst stor tolerans gentemot avvikande. En sådan inställning fanns inte hos alla människor, men den fanns som en ström, som ett av olika beteendemönster i det bysantinska och särskilt i det gamla ryska samhället. Osäkerheten om dårskapens och klokhetens gränser möter man också i väst under medeltiden och renässansen, till exempel hos Shakespeare och Cervantes, men i Ryssland var det en utbredd folklig tanke.

En annan fråga som en skeptisk västerlänning ställer sig idag är vilka det var som medvetet tog på sig dårskapens mask. Fanns det inte också bland dem många som vi skulle klassificera som psykiskt sjuka? De fick här möjlighet att under socialt accepterade former uppträda på ett onormalt sätt. Ett starkt asocialt beteende blev i det gamla Ryssland inte en norm, men ett ideal, vilket starkt måste ha påverkat människornas medvetande.

De första dårarna levde på fyrahundratalet i Bysans. Om klosterväsendet uppkom som en protest mot den alltmer förvärldsligade kyrkan, när kristendomen blivit en statsreligion, så uppkom dårskapen i Kristus som en reaktion mot ett förvärldsligat klosterväsende. Dårarna i Kristus fanns i Bysans fram till tiohundratalet då traditionen nästan men inte helt dog ut, men traditionen övertogs i Ryssland sedan landet kristnats år 988, och nådde sin blomstring mellan åren 1400 och 1650. Vid mitten av sextonhundratalet hade företeelsen nått en sådan spridning i Ryssland att kyrkans överhuvud, patriarken, tvingades ingripa med en förordning där det bland annat hette:

”*Under gudstjänsten går det omkring galningar i kyrkorna, ibland ända upp till tio stycken utan att förskräckas, och på grund av dem blir det oro och upprördhet och ibland bråkar de, ibland slåss de….Många låtsas vara svagsinta och därför uppfattar man dem som kloka.”*

Vid den här tiden började det växa fram en negativ inställning hos kyrkans ledare till denna företeelse, något som alltid legat latent, eftersom dårarna genom sin verksamhet utgjorde ett hot mot deras auktoritet. Vid sidan av dårarna fanns ju också denna mängd av bedragare, som spelade dårar i Kristus.

Från 1400- och 1600-talet var dårskapen i Kristus en sådan unik rysk företeelse att flera utlänningar kom till Ryssland för att få möjlighet att utöva denna ytterst speciella form av askes, som det inte fanns något utrymme för i deras hemländer. I det mer rationalistiska väst skulle de ha hamnat på dårhuset. Det berättas till exempel om Prokopij från Ustjuzj, som levde på fjortonhundratalet, att han ursprungligen var en rik köpman från Lübeck, som varje sommar kom med sina varor från Novgorod. Där upplevde han den ortodoxa fromheten så starkt att han ett år stannade kvar i Ryssland och blev en dåre i den ryska småstaden Ustjuzj för resten av sitt liv.

Många utlänningar, som besökte det gamla Ryssland, har också skrivit om dårarna i sina reseskildringar. En viss Pavlos från Syrien fascinerades och förvånades över att patriarken satt till bords med en dåre, gav honom mat och dryck på silverfat och i silverbägare och själv åt upp vad dåren lämnat.

Dårarna i Kristus var fram till mitten av sextonhundratalet så aktade att tsarerna inte bara fruktade och vördade dem utan också hade dem boende i sin närhet. De fick rollen av hovnarrar men i ett djupsinnigt kristet sammanhang och inte som ett tidsfördriv för aristokratin, som de snarast var i väst. Förändringen kom på 1660-talet när dårarna, som vi lagt märke till, enstämmigt protesterade mot patriarken Nikons kyrkoreformer, de var nu inte längre enmansoppositioner utan en del av ett parti. Dårarna började uppfattas som statsfiender och man började arrestera dem, först i hemlighet och sedan öppet. Detta var bara ett av många tecken på ett större västerländskt inflytande i Ryssland och kyrkans allt mindre roll. Peter den

store förbjöd slutgiltigt dårarnas verksamhet i början av sjuttonhundra-talet, och han uppfattade dem helt enkelt som sinnessjuka.

Det betydde nu inte att företeelsen upphörde. Både på sjuttonhundratalet och artonhundratalet fanns ett stort antal dårar i Kristus i Ryssland. Det hade ett starkt folkligt stöd men förföljdes av den världsliga makten och delvis också av den kyrkliga hierarkin.

En av de mest kända dårarna från modern tid är den saliga Ksenia som levde i Petersburg i slutet av sjuttonhundratalet. När hennes man hade dött tog hon på sig hans kläder och gick ut på huvudstadens gator och hävdade att hon var han. I den moderna staden spelade hon upp hela dårscenariot: skandalerna, det gåtfulla talet, gesterna, profetiorna, barfotavandringarna. Det var bara kulisserna som var annorlunda, bakgrunden för hennes spel var inte en medeltida rysk stad med kyrkornas lökkupoler och trähus, utan en västerländsk huvudstad byggd av italienska och franska arkitekter. När hon dött begravdes hon på en kyrkogård i utkanten av staden, och snart började det berättas om under som skedde vid hennes grav. Alla, från tiggare till kejsarinna, kom och besökte den. Än idag kommer många leningradbor till hennes grav för att be och berätta om sina sorger och bekymmer för henne. Det har utvecklats en tradition att skriva ner sina böner på ytterväggen av hennes gravkapell, en märklig sovjetisk klagomur. 1984 fick de troende tillåtelse av myndigheterna att restaurera detta kapell, som på artonhundratalet byggdes över hennes grav.

Ännu idag lever dårskapen i Kristus kvar i Ryssland, i den mån det är möjligt i en modern totalitär stat som bekämpar religionen. I klostren och kyrkorna kan man ibland fortfarande möta dem. Traditionen lever också kvar med en svag låga i Grekland framför allt bland de konservativa gammalkalenderianerna.

Det är mot bakgrund av den levande dårtraditionen som man måste förstå Rasputins roll i Ryssland strax före revolutionen 1917. Hans kraft att lindra tronföljarens blödarsjuka förenad med hans anstötliga uppträdande och hans vansinneshandlingar sågs av kejsarfamiljen och många andra

som tecken på att han var en dåre i Kristus. Till och med de sexuella utsvävningarna kunde passa in i sammanhanget. Dårarna i Kristus chockerade ju ofta sin omgivning med obscena antydningar om ett liderligt liv. Det var bland annat på grund av denna så speciella dårtradition som bedragaren Rasputin kunde få en sådan makt över tsarfamiljen och genom den över hela det sönderfallande ryska imperiet. Han utnyttjade medvetet eller omedvetet denna gestalt som var så fast inpräntad i det ortodoxa medvetandet för att kunna bedra tsarfamiljen och hovet.

Dårskapen i Kristus har under senare tider varit en nästan unik rysk företeelse, som vi kan studera i rysk historia och rysk litteratur. Kanske är det till och med så som västerlänningen ibland föreställer sig ryssen, dåren har blivit en slags rysk stereotyp i våra ögon. I ett förkrossande auktoritärt samhälle var detta dessutom den enda strategin för att uttrycka en protest.

De ryska författarna har intresserat sig mycket för dårgestalten. Det är förståeligt: också i konstnärsrollen ligger tanken på utanförståendet, den individuella oppositionen, dårskapen och också den profetiska förmågan, som man ofta förväntar sig av författarna i Ryssland.

Till och med Rysslands nationalskald, Alexander Pusjkin har intresserat sig för dårgestalten, även om han för övrigt stod rätt långt ifrån den ortodoxa traditionen, och närmade sig ett rationalistiskt upplysningsideal. I hans versdrama *Boris Godunov* skildrar han en dåre som när han visar sig först tas av folket som kejsaren själv och som har en profetisk förmåga. I ett brev, där han diskuterar dårgestalten med en vän, utbrister han plötsligt halvt på allvar, halvt på skämt: ”Om jag hade varit en dåre i Kristus, hade jag nog varit lyckligare.” Pusjkin, som starkt kände trycket från tsarmakten, såg sig befryndad med de heliga dårarna trots att han inte ytligt sett hade särskilt mycket gemensamt med dem.

Fjodor Dostojevskij har ofta skildrat dårar i Kristus i sina verk. Huvudpersonen i hans roman *Idioten* kallades i en förstudie helt enkelt för

Dåren i Kristus, och han har verkligen stora likheter med dårgestalten. Båda besitter en allomfattande ödmjukhet, båda uppfattades som dårar av sin omgivning, båda fungerar som katalysatorer av händelseutvecklingen. Till och med namnet – furst Mysjkin anknyter till dåridealet, här finns nämligen blandningen av härskargestalten, ”furst” och av det låga och föraktade; efternamnet Mysjkin, kommer av ett ryskt ord som betyder mus. Det finns en spänning i romanen mellan dårgestalten och den västerländska synen på dåren som uttrycks i romanens titel – *Idioten*. För att riktigt förstå Dostojevskijs roman bör man känna till den djupa dår-traditionen i ryskt andligt liv.

För övrigt är dårarna i Kristus ofta negativt skildrade hos Dostojevskij. I *Onda andar*, till exempel, finns en dåre som skildras som ganska löjlig. Bland annat visar han sin clairvoyance vad beträffar människokaraktärer genom att hans gäster får olika många skedar socker i det te som han bjuder dem på. Orsakerna till denna negativa skildring av dårarna i Dostojevskijs romaner kan diskuteras, kanske berodde den på att han trots allt stod för långt ifrån denna ryska tradition, eller tvärt om; dåridealet låg kanske alltför nära hans egen karaktär och var svår för honom att skildra objektivt.

Lev Tolstoj intresserade sig också mycket för dåren i Kristus och redan i en av hans allra första böcker, den halvt självbiografiska romanen *Barndomen* finns en längre skildring av en sådan. Huvudpersonen, Tolstojs alter ego, är en ung aristokratisk pojke som upplever hur det kommer en dåre i Kristus på besök till hans föräldrahem. Han och hans syskon bestämmer sig för att spionera på dåren när denne går in till sitt rum och göra narr av honom, men vad de istället får se är en djupt troende kristen som gör ett starkt intryck på barnen. Tolstoj skriver:

”O, Grisja du store kristne! Din tro var så stark att du kände Guds närhet, din kärlek var så stor att orden av sig själva strömmade ut din mun – du prövade dem inte med förståndet…Och hur högt prisade du inte Hans storhet, då du utan att finna ord under tårar kastade dig framstupa…”

Dårgestalten återkommer sedan i olika sammanhang i Tolstojs senare verk. I en av hans noveller på nittiotalet ”Fader Sergius” skildras en aristokrat som bestämmer sig för att bli munk först i ett stort stadskloster och sedan i en eremitboning, för att till sist gå ut på Rysslands vägar som en vandrarmunk, en gestalt som har många drag av en dåre i Kristus.

Tolstoj tog till sin hustrus stora förtrytelse gärna emot dårar på sitt gods och samtalade länge med dem. Dårskapen i Kristus gav honom tillfälle att söka sig till folkets religion, som betydde så mycket för honom under de sista åren av hans liv. I en dagboksanteckning hävdar han att det kanske är dårarna som är de sanna kristna:

”Jag har ofta tänkt på och också skrivit om det, att dårskapen i Kristus, det vill säg att medvetet framställa sig sämre än man är, det är högsta formen av dygd.”

Vladimir Lenin skrev i början av nittonhundratalet en artikel om Tolstoj där han bland annat anklagade den ryske författaren för att vara en dåre i Kristus. Det var kanske ändå inte en så dum beskrivning, det var ett ideal som Tolstoj under sina sista år strävade mot; hans extrema åsikter fick bland annat Dostojevskij att uppfatta honom som tokig. Hans kritik av tsarmakten, hans strävan efter enkelhet och ödmjukhet, allt stämmer med detta ideal, utan att Tolstoj objektivt sett blir en dåre i Kristus. Men var inte den åttiotvåårige författarens flykt från sitt gods en höstnatt 1910 ett sista försök att ännu mera närma sig den ryske vandrarmunkens och den ryske dårens ideal?

Dåren i Kristus var en viktig gestalt för Gogol, och några dagar före sin död ville han besöka en av dem. På samma sätt var de viktiga för de ryska symbolisterna i början av nittonhundratalet. Sjostakovitj berättar i sina memoarer att han uppträdde som dåre i Kristus inför Stalintidens byråkrater för att kunna överleva och samtidigt framföra kritik. Den ryske filmregissören Andrej Tarkovskij har i sina senare filmer skildrat udda

figurer, som alltmer närmar sig dåridealet, till exempel den sinnessjuke i *Nostalghia* eller huvudpersonen i hans sista film *Offret*.

I svensk litteratur har dåren i Kristus fascinerat Lars Gyllensten, som både har behandlat honom i sin roman *Grottan i öknen* och i tankeboken *Lapptäcken livstecken*, där han presenterar dårskapens ideologi och förklarar dess relevans idag:

”Dessa heliga narrar fascinerar mig mycket – liksom asketerna. Jag menar, att de och deras protesthandlingar, livsförsök och världs-uppfattningar har relevans i dagens värld, och motsvarigheter i många proteströrelser och andra reaktioner gentemot de moderna, västerländska industristaterna. Krisupplevelser, upplevelser av hotande förfall, underkännande av sådant som har utgjort vårt samhälles förmenta storhet och styrka, etc. etc. – i allt kan man finna motsvarigheter under tidigare skeden av mänsklighetens historia. Denna historia är en bilderbok, en lärorik exempelsamling, en uppbygglig och fascinerande kasuistik som inbjuder till att söka grundmönster för människornas tillvaro och grundprogram, varmed man vill lösa väsentliga livsfrågor. Detta är inte mytologi och mystifikation – det är en sorts existentiell grundforskning.”

För Gyllensten är dåren i Kristus inte ett historiskt fenomen utan en gestalt som alltid behövs i det mänskliga nuet.

Dårskapen i Kristus har sina rötter bland annat i den judiska profettraditionen. När Jesaja profeterade, klädde han av sig naken och uppträdde egendomligt. Johannes döparen har också drag av dåre i Kristus: hans halvnakenhet, hans egendomliga diet på gräshoppor. Liknande företeelser finns också i islamisk tradition och hos indianerna i Nordamerika.

Dårarna i Kristus kan också jämföras med antikens kyniker, hos vilka vi möter både skandalerna, den yttersta ödmjukheten och föraktet för världens mäktiga. Diogenes enda önskan till Alexander den store – att denne skulle gå åt sidan och inte skymma solen för honom – liknar mycket

en gest från en dåre i Kristus. Det katolska helgon som kanske mest påminner om de bysantinska och ryska heliga dårarna är Franciskus.

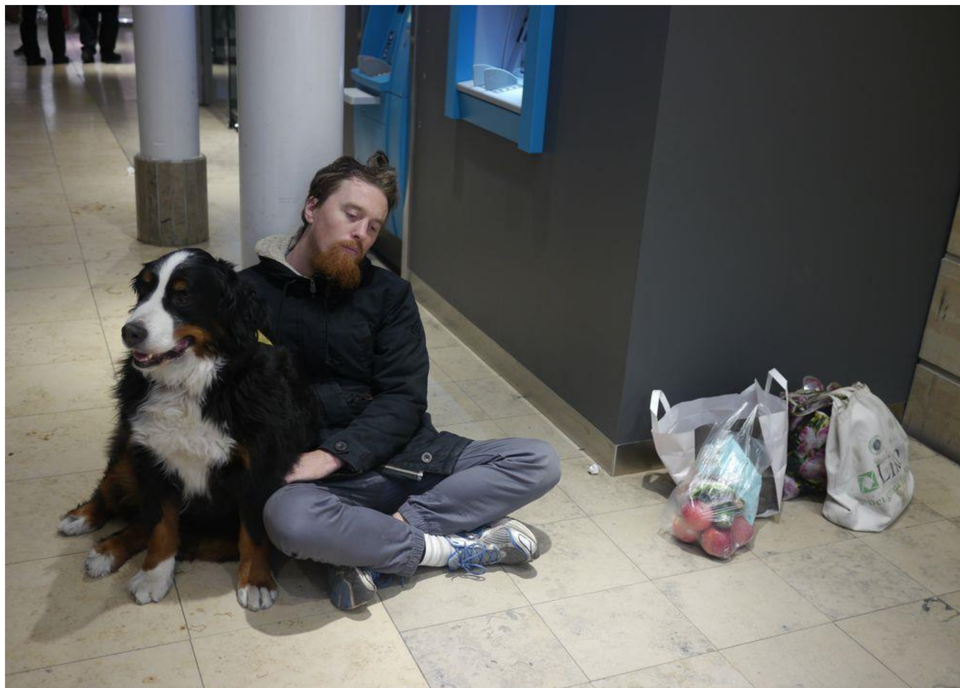
Hippies och punkare hör kanske också till denna familj av dårar. Lusten att vistas på torget, att chockera genom sitt utseende, att orsaka skandaler har de gemensamt med ortodoxa dårar, medan dårarnas moderna släktningar nog saknar något av den andliga dimensionen och martyridealet hos sina föregångare. En sådan negativ syn kan å andra sidan vara besläktad med syndarnas och kälkborgarnas fördömande av dårarna i Kristus.

Dårskapen i Kristus är ett tecken på en annan inställning till människan än den som råder i den protestantiska världen. Klokhet och dårskap är bara något yttre, medan människan i sig är hennes själ, hennes moral och hennes förhållande till Gud och medmänniskorna. I dårarnas uppträdande och i folkets kärlek till dem finns det, som vi sett, ett förakt för samhällets konventioner och ett bejakande av högre värden. Människornas gängse normer är inte Guds normer, menar alltså dårskapens ideologi.

Dårskapen i Kristus visar också på en annan aspekt av den ortodoxa människosynen: Man dömer inte människorna efter deras effektivitet, efter deras förmåga att arbeta och producera, utan människan har ett egenvärde. Denna brist på effektivitetstänkande har givit en annan inställning till handikappade, alkoholister, till och med kriminella, i det gamla Ryssland. Det fanns i folkliga kretsar en oerhörd tolerans mot det vi skulle kalla avvikande eller asocialt beteende. Toleransen var helt enkelt större än i väst, det krävdes en större grad av avvikelse för att bli utestängd från den mänskliga gemenskapen än i ett samhälle genomsyrat av protestantiska värderingar. En annan aspekt är att denna tolerans och detta ointresse för människans materiella produktion fungerade bättre i ett medeltida samhälle, än det kan göra i ett samhälle som karakteriseras av en hög teknologisk nivå.

I och med revolutionen 1917 tog den nyttomoral som Peter den store infört i Ryssland helt överhanden som den officiellt erkända normen. I denna ateistiska sovjetiska populärmoral är fördömandet mot alla avvikande – också mot psykiskt sjuka – mycket starkt. De passar inte in i det nya samhället. Den materialistiska nyttomoralen uppfattar mycket små avvikelser från normerat beteende som något sjukt, misstänkt och samhällsfarligt. Den praxis som uppkommit i Sovjetunionen att sätta in oliktänkande på mentalsjukhus är den yttersta manifestationen av detta tänkesätt. I det moderna Sovjetunionen står alltså två folkliga moraluppfattningar mot varandra – en ortodoxt kristen med stor, ibland gränslös tolerans och en modern vulgärmarxistisk med en nästan gränslös intolerans. Det är en av paradoxerna i dagens Sovjetunionen.

(Föredrag som publicerades i boken ”Världen som ikon” på Artos förlag 1987, på sidorna 85-99. Nypublicering med författarens tillåtelse)

(Foto av Titti Spaltro. Lars är hundvakt utanför en butik)

Recension av boken "Olja för blåbär. Energi makt och hållbarhet" (2015) av Johan Landgren och Roberth Hansson

Ibland läser man böcker om vilka man känner att "den här måste alla politiker läsa", s.k. "nyckelböcker" som är nyckeln till en god framtid, som är avgörande för vår framtid. Boken "Olja för blåbär" som kom ut på Fri Tanke förlag 2015, hör till dessa, skriven av de två författarna till bloggen med samma namn. Den borde vara mycket känd, men är det knappast. Deckare är däremot mycket kända, vilket säger något om vårt samhälle. Är det för att vår bok inte är spännande? Knappast. Energifrågor är vår tids ödesfrågor, energi är det man krigar om, det man konkurrerar om mest i världen just nu. Alla rusar till för att få tag i den sista oljan, för att vara konkurrenskraftiga på marknaden, så att man kan tävla med Kina och Indien om den sista oljan. Professor Michael Klare har skrivit en bok som heter "The race for what´s left. The global scramble for the world´s last resources" (2012), och titeln säger mycket om vår tid, vad som föregår bakom kulisserna, men inte talas så mycket om, kanske för att det är lite för spännande? Vi tål kanske inte så mycket spänning. Deckare är tråkiga i jämförelse med denna live-film som energifrågorna och världens konkurrens om den sista fossila energin är.

Boken "Olja för blåbär" är en bra introduktion till energifrågorna i vår tid, och ger också en bra historisk tillbakablick, särskilt på oljeindustrins födelse, oljan under andra världskriget, oljepolitiken på 70-talet och elbilens historia. När man ska introducera ett ämne, är alltid historia ett viktigt inslag för att förstå saken, för allt hänger ihop, samtid, historia och framtid. Samtiden kan aldrig förstås utan historien. Detta gillade jag med boken, dess grundlighet i att presentera historien, även om det var kort, p.g.a. bokens begränsade omfång (307 sidor).

Peak Oil, oljetoppen, var bokens kanske viktigaste huvudtema, och det som gav boken dess speciella stämning och spänning. Boken påstår att vi är nära eller har nått toppen för den konventionella oljeproduktionen, efter

vilket den kommer att sjunka för all framtid. Vill man förstå den samtida konkurrensen om oljan, är oljetoppen ett helt centralt ämne, som inte kan undvaras. Mycket beror på att man förstått detta. Hela politiken, faktiskt, står och faller med oljetoppen. En gång i tiden (2011) trodde jag att oljan höll på att ta slut, men det är ett vanligt missförstånd. Oljetoppen handlar inte om det. Olja kommer att finnas för all framtid i jorden, men det kommer att bli allt svårare och dyrare att få tag i den, och den sista oljan kommer aldrig att utvinnas, av ekonomiska skäl.

För att förstå oljetoppen igen, är förståelsen av skifferoljan (som utvinns genom "fracking", hydraulisk spräckning) helt central, ett ämne som boken också lyfter fram, liksom oljesanden i Kanada. Fracking och oljesandsutvinningen är oljeindustrins akilleshäl, såsom jag ser det. Allt inom energipolitiken bär eller brister med dessa två. Dessa två är oljeindustrins sista förtvivlade försök att säkra sin framtid och undvika kollaps, lite som en alkoholist som finner att ölen är slut i baren, och tar och kokar mattorna nere vid disken, för att få fram de droppar öl som runnit ner på mattan (Rob Hopkins´ liknelse).

Landgrens och Hanssons fokus i boken är på det internationella perspektivet, men de synar också Sverige i sömmarna, och finner att krisberedskapen är katastrofalt låg. Här en av orsakerna till att jag skulle vilja att alla politikerna i riksdagen läste boken. Vi verkar ha glömt andra världskriget totalt, och börjat leva som om inga hot finns, som om oljetoppen och klimatförändringarna inte finns. Dummare politik ska man leta efter, det är strutspolitik, man gömmer huvudet i sanden, och vaggar sig in i säkerhet medan hoten sakta kommer närmare.

En av bokens finaste synpunkter är den att vi skulle kunna övergå till att driva våra fartyg med segel, för att klara av en produktionsnedgång inom oljeindustrin. Detta borde fler tala om, det är oerhört viktigt. Jag har skrivit tidigare om detta på min f.d. huvudblogg ”För naturens skull” (under kategorin ”Peak Oil”).

Bokens viktigaste budskap är dess framhävande av möjligheten för att **Sverige kan bli utan olja att importera år 2030**, något som bygger på oljegeologen Jeffrey Browns uträkningar, och hans s.k. "Export Land Model". Bloggen "Olja för blåbär" skriver om det på flera ställen mer ingående. Om detta stämmer, väntar oss en mycket annorlunda framtid, som vi knappt kan föreställa oss. Det kan bli en rejäl kollaps, som fördjupar sig efter hand, och vi måste trappa ner på vår civilisation, och kanske återgå till att leva på landsbygden istället för i städer, ett scenario jag målat upp på min f.d. huvudblogg. Vi har bråttom om vi ska undvika kaos och stort lidande för många.

Kjell Aleklett menar i sin bok "Peeking at Peak Oil" från 2012 (som kommit ut i svensk omarbetning 2016, med titeln "En värld drogad av olja") att klimatförändringarna aldrig kommer att kunna nå till de nivåer som IPCC har förutspått, p.g.a. Peak Oil, p.g.a. att vi helt enkelt inte har tillräckligt olja att bränna för att detta ska gå an. Hansson och Landgren har en annan åsikt än Aleklett, att Peak Oil inte kommer att rädda klimatet, eftersom skifferoljeutvinningen och skiffergasutvinningen (som är en påföljd av Peak Oil) släpper ut mycket metan, som är en mycket värre gas än koldioxid. Och de skriver också att oljans sinande kommer att göra att skogsavverkningen globalt kommer att accelerera, vilket är dåligt för klimatet, eftersom skogen binder mycket koldioxid, är en s.k. "carbon sink".

Boken har en nykter syn på läget idag, men däremot, när det gäller mer praktiska synpunkter, kan man inte undgå att upptäcka lite naiv teknikromantik á la Elon Musk i boken. Särskilt i kapitlet "Eltransporternas återkomst" förekommer detta. Visserligen kan jag inte kräva av författarna att de ska vara insatta i den samtida ekofilosofiska debatten om teknologins natur, men med lite sunt förnuft borde man kunna räkna ut att Elon Musks "Hyperloop" knappast kommer att kunna byggas ut globalt. Vi i Sverige kommer inte att ha resurserna om exportoljan tar slut 2030 till Sverige. Och även i resten av världens oljeimporterande länder kommer samma svårigheter att finnas. Redan nu

är vi inne i en finanskris av gigantiska mått, som tar sig uttryck i en global finansiell bubbla. Elon Musks vanliga megalomana planer, mer inspirerade av science fiction än av verkligheten, är kanske bara en del av denna bubbla? När den spricker kommer vi att se att vi inte har råd med ännu mer avancerad teknik, utan vi måste gå åt andra hållet, mot förenkling och nedtrappning av vår civilisation. Ödmjukhet alltså. Ner från att vara "jordens herrar", för att tala med Pelle Strindlund, till att vara jordens och djurens tjänare.

Men förutom dessa tabbar, var boken ytterst läsvärd. Enkel och saklig och väl underbyggd, skrivna av två kunniga eldsjälar som verkar stå mitt inne i omställningsrörelsen.

(Foto av Titti Spaltro)

Annonser:

Litterärt:

Romantiska Förbundet: Välkommen till Romantiska Förbundets poesiträff varannan fredag ojämna veckor, kl. 14-16 (med början 14 september). Vi läser poesi för varann runt ett långt bord, både egna texter och andras, och alla som vill får läsa.

Romantiska Förbundet är ett litterärt sällskap grundat 1957 av bl.a. Bo Setterlind för att förvalta arvet från den litterära epoken romantiken, och för att bära upp den romantiska litteraturen i samtiden.

Välkommen att besöka Romantiska Förbundets hemsida på www.romantiskaforbundet.se

Ekogrejer:

Greenpeace: Vill du vara volontär och aktivist i en miljöorganisation, rekommenderar vi Greenpeaces volontärträffar på varannan torsdag jämna veckor kl. 18.00. Detta kan dock ändras efterhand, håll dig uppdaterad genom att gå med i "Greenpeaces Facebook" Greenwire, på www.greenwire.greenpeace.org/nordic/sv/, eller mejla till: info.se@greenpeace.org

Deltas mini-antikvariat

(Här säljer vi böcker vi inte behöver, men rekommenderar, till relativt billiga priser. Mejla Titti för beställning på epostadressen tittispl(at)libero.it. För de som beställer och bor utanför Stockholm, tillkommer porto, annars kan vi bara mötas i Stockholm, där vi bor, och vi överräcker boken.)

Ekoböcker:
Pelle Strindlund: Jordens herrar. Slaveri, djurförtryck och våldets försvarare, 2011, 320 s., 30 kr.
Georg Henrik von Wright: Myten om framsteget, 1993, 175 s., 30 kr.
Georg Henrik von Wright: Vetenskapen och förnuftet, 1986, 154 s., 30 kr.
Gunnar Lindstedt: Olja. Jakten på det svarta guldet när världens oljekällor sinar. 2005, 228 s., 10 kr.
Michael Tennesen: The complete idiot´s guide to global warming. Hard truths about climate change – and what it will take to stop it. 2008, 327 s., 20 kr.
T. Coraghessan Boyle: Spirande planer. En pastoral, 1984, 367 s, 20 kr.
Al Gore: En obekväm sanning. Om den globala uppvärmningen och vad vi kan göra åt den. 2007, 327 s., 30 kr.
Lars Larsen och *Titti Spaltro*: Naturens återkomst (dikter), 2018, 100 kr. (lite dyrare eftersom den är helt ny)
Lars Larsen: Djurisk teologi. Paradisets återkomst, 2010 (En ekoteologisk skrift), 140 s., 70 kr. (lite dyrare eftersom den är så sällsynt)

Övriga skönlitterära böcker:
Victor Hugo: Les miserables (eng.), (Penguin Classics pocket), 1976, 1232 s., 50 kr.
Emilie Flygare Carlén: Jungfrutornet. Roman från sjö och land. Del 1-3. 1929, 309 s., 50 kr.
August Strindberg: Röda rummet, 1928, 309 s., 20 kr.
Fjodor Dostojevski: Idioten, 1989, (pocket) 584 s., 30 kr.

Paolo Coelho: Alkemisten, 2002, (pocket), 187 s.., 10 kr.
Miguel Cervantes: Don Quijote (Wahlströms berömda ungdomsböcker), 1928, 284 s., 20 kr.
Lars Larsen: Över floden mig (dikter), 2007, 36 s., 50 kronor (sällsynt)
Sela. Tidskrift för skrifttolkning och praktisk kristendom, nr. 1, 2007 (en av mina gamla självgjorda tidskrifter), 36 s., 20 kr.
Delta. Litterär tidskrift, nr.1, nr. 3 och nr. 4 2007 (en av mina gamla självgjorda tidskrifter), 36 s., 20 kr. per styck

Filosofiska och andliga böcker:
Ellen G.White: Från mörker till ljus. Den stora striden mellan gott och ont. 2016, 665 s., 50 kr. (en andlig kyrkohistoria).
Tommy Hellsten: Han som såg mer. 2003, 204 s., 30 kr.
Bertrand Russell: Har människan en framtid? 1961, 135 s., 20 kr.
Ingemar Hedenius: Om dödshjälp och andra essayer, 1964, 246 s., 20 kr.

Litteraturhistoria:
Jan Cornell o. Bengt Olof Vos (red.): Vem skrev vad. När-Var-Hur:s litteraturhandbok, 1948, 573 s., 10 kr (sliten).
Sara Danius: Husmoderns död och andra texter, 2014, (pocket) 420 s., 10 kr.

(Foto av Titti Spaltro. Föreställer Tittis skugga)